

УДК 332.025

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО СУБСИДУВАННЯ

А.А. Попович
здобувач

Інститут агроекології і природокористування НААН

Висвітлено проблеми формування системи сільськогосподарських субсидій. Запропоновано методикку оцінювання можливості й доцільності застосування державної допомоги на підставі правил СОТ і ефективності впровадження в умовах аграрного сектора України.

Ключові слова: сільськогосподарські субсидії, СОТ, аграрний сектор.

В Україні, незважаючи на наявність достатнього законодавчого та нормативно-правового забезпечення, державна підтримка сільськогосподарського виробництва стикається з низкою проблем, таких як недостатнє, значно менше від суми, яку Україна може виділяти згідно з домовленістю із СОТ, фінансування заходів прямої підтримки аграрного сектора, неефективне використання коштів Аграрним фондом при здійсненні ним цінового регулювання на аграрному ринку, низький рівень обізнаності селян щодо можливостей одержання ними державної допомоги, складний процедурний механізм і непрозорість її отримання, внаслідок чого основна частина вітчизняних товаровиробників, які такої підтримки потребують, залишаються поза її дією, низький рівень використання державою непрямих заходів підтримки аграрного сектора [1].

На сьогоднішній день механізм державної підтримки сільськогосподарського виробництва України перебуває на стадії формування. Через відсутність єдиного концептуального підходу до системи субсидування в аграрному секторі цей механізм має низку істотних прогалин, що перешкоджають підвищенню ефективності бюджетних витрат. Один із головних недоліків пов'язаний з недосконалістю бюджетного процесу, зокрема з відсутністю обґрунтованих норм планування бюджетних витрат на аграрний сектор [2].

У дослідження проблем системи державної підтримки сільського господарства значний внесок зробили вітчизняні науковці О.В. Скидан, О.М. Могильний, О.В. Собкевич, О. Нів'євський, Б. Спінуа та ін. Проте існує потреба подальшого аналізу світового досвіду щодо особливостей формування стратегій сільськогосподарського субсидування та інших способів допомоги, визначення системи критеріїв оцінювання їх ефективного використання. Тому в цій статті проаналізовано і обґрунтовано шляхи подолан-

ня проблем і удосконалення системи сільськогосподарського субсидування в Україні.

Україна є членом Світової організації торгівлі, і основою для вироблення урядової політики щодо надання сільськогосподарських субсидій повинні слугувати вимоги СОТ по сільському господарству. Заходи державної підтримки сільського господарства поділяються на категорії, так звані кошики різного кольору, залежно від ступеня їхнього впливу на торгівлю. СОТ установлені основні критерії щодо віднесення цих заходів відповідно до зеленого, жовтого, блакитного або червоного кошика [3, 4].

До червоного кошика належать заходи щодо підтримки, які, згідно з правилами СОТ, або зовсім заборонені до застосування, або жорстко обмежені узгодженим обсягом і повинні поетапно скорочуватися відповідно до прийнятих країною-членом СОТ на себе зобов'язань [3]. До заборонених субсидій належать, насамперед експортні, надання яких пов'язано із здійсненням операцій по вивезенню сільськогосподарської продукції за межі країни, та імпортозамісні. Україна не використовує експортних субсидій на сільськогосподарські товари і зобов'язалась не зберігати в силі, не запроваджувати або відновлювати експортних субсидій або інших еквівалентних заходів на сільськогосподарські товари, в тому числі й через дотримання норм економічного компонента Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС [5].

Блакитний кошик включає заходи щодо компенсації при добровільному обмеженні виробництва сільськогосподарської продукції і включає виплати, спрямовані на скорочення розмірів використовуваних сільськогосподарських угідь і кількість поголів'я худоби [3]. Експортні мита і нетарифні експортні обмеження, включаючи тимчасову заборону експорту, запроваджуються, щоб запобігти або зменшити критичний дефіцит продовольчих та інших товарів на внутрішньому ринку. Підвищення

мита знижує конкурентоспроможність вітчизняної продукції на зовнішніх ринках, а отже, скорочує його обсяг і змінює його географію. На практиці заходи блакитного кошика використовуються час від часу лише в деяких розвинутих країнах з високопродуктивним сільським господарством. Для України такі заходи не застосовуються.

Жовтий кошик містить стимулюючі види державної прямої і непрямой підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які прямо впливають на собівартість виробництва і ціну продукції, отже, вважаються такими, що спотворюють торгівлю аграрною продукцією [3]. До заходів підтримки жовтого кошика відносять інтервенційні закупівлі сільськогосподарської продукції, субсидії на вироблену продукцію, а також деякі компенсаційні платежі частини вартості мінеральних добрив, комбікормів, знижки на придбання паливо-мастильних матеріалів, пільгові тарифи на транспортування, пільги на споживання сільгоспвиробниками електроенергії, пільгові кредити.

Закупівельні інтервенції проводяться з метою підвищення сумарного попиту при загрозі падіння цін. Найчастіше вони проводяться із закупки зернових культур, в результаті чого закупівельні ціни зростають, що підвищує дохід сільгоспвиробників. Закупівельні інтервенції ефективні за умови, що додатковий попит з боку держави не стимулюватиме додаткову пропозицію з інших ринків, що зробить використання інструменту інтервенцій неефективним. Через це застосування закупівельних інтервенцій не є ефективним засобом впливу на пропозицію на ринку та підвищення цін.

Субсидії на вироблений об'єм продукції можуть використовуватися для стимулювання виробництва конкретного виду продукції або з метою підтримки економічної ефективності відповідного сектора аграрного виробництва. Субсидування валової продукції в натуральних показниках найбільш поширене (на нього припадає більша частина загального обсягу державного фінансування), і може бути ефективним інструментом стимулювання виробництва. Оскільки такі субсидії пов'язують державну підтримку з конкретним продуктом, то вони втручаються в дію ринкового механізму, їхнє використання підпадає під обмеження СОТ.

У правилах СОТ немає точного визначення, які заходи державної підтримки слід відносити до жовтого кошика, і в нього можуть потрапити будь-які заходи, не віднесені до інших кошиків. Зобов'язання за обсягами жовтого кошика для кожної країни-члена СОТ у вигляді агрегованих заходів підтримки, початковий і кінцевий розмір, графік скорочення

фіксують під час приєднання до організації, а в подальшому дозволений рівень субсидування сільського господарства і перелік зобов'язань обговорюють у ході переговорів, і тому деякі заходи державної підтримки можуть запроваджуватися в певних випадках. Особливо це стосується країн, що розвиваються, які, з метою стимулювання розвитку їхнього сільського господарства та сільських територій, можуть звільнитися від обов'язку скорочувати внутрішню підтримку через надання інвестиційних субсидій на здешевлення засобів виробництва та капітальних витрат за програмами розвитку та субсидій на видатки виробництва сільськогосподарської продукції, які надаються виробникам з низьким рівнем доходів та бідною ресурсною базою [6, с. 240].

При вступі України до Світової організації торгівлі було закріплено можливість здійснювати заходи з підтримки сільського господарства в розмірі близько одного мільярда доларів США на заходи, віднесені до жовтого кошика [7]. Згідно з угодою із СОТ, Україна не має зобов'язань щодо скорочення внутрішньої підтримки, що надається через програми підтримки, які не перевищують домовленого річного сукупного виміру підтримки (СВП). Додатково Україна може щороку витратити на програми жовтого кошика, зокрема субсидування виробничих і транспортних витрат, до 5% річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства та до 5% річної вартості по кожному окремому продукту.

Державні дотації поточних витрат є одним з найважливіших факторів зростання врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, здешевлення продукції, підвищення темпів розвитку сільського господарства. В результаті субсидування оборотних фондів сільськогосподарського підприємства знижується собівартість продукції і підвищується рентабельність підприємства, що сприяє поточному розвитку і зростанню ефективності виробництва. В Україні, згідно з правилами СОТ, можуть субсидуватися витрати рослинництва на придбання насіння, пального і паливо-мастильних матеріалів, добрив, пестицидів, гербіцидів.

Субсидування тарифів на перевезення може бути необхідним, якщо переміщення сільськогосподарської продукції пов'язано з великими витратами на перевезення при значній протяжності території. Велика вартість транспортування може призвести до цінової локалізації ринків, якщо різниця в цінах на продукти в різних частинах країни може досягати 20–30%. При вантажоперевезеннях, орієнтованих на експорт, сільгоспвиробники з

територій, розташованих біля морських портів, мають вищу прибутковість, ніж сільгоспвиробники з віддалених регіонів. Для підвищення рентабельності виробництва останніх держава може вдаватися до зниження залізничних тарифів на перевезення, але субсидування витрат по переміщенню, спрямоване на вирівнювання рівня прибутковості, може стимулювати експорт, що може призвести до порушення правил СОТ. Крім того, субсидування транспортних перевезень для одних категорій виробників може спричинити незадоволення інших і заперечення на підставі дискримінації.

Правила СОТ не лімітують державної підтримки, яка не має прямого впливу або обмежено впливає на розмір аграрного виробництва, не втручається в ринкові відносини, що не позначається на результатах міжнародної торгівлі. Такі заходи державної підтримки належать до зеленого кошика і мають статус державного фінансування в рамках спеціалізованих урядових програм, а не за кошти споживачів і без цінової підтримки виробників [8, с. 4]. До таких заходів прийнято відносити субсидії спрямовані на розвиток агробізнесу, на розвиток інфраструктури сільських територій, соціальне й промислове будівництво, проведення наукових досліджень і втілення науково-дослідних розробок, підготовку кадрів, консалтинг та інформаційне забезпечення, програми страхування врожаю. Зелений кошик також може включати бюджетні витрати на фітосанітарні заходи і розвиток ветеринарії, а також адресні виплати сільгоспвиробникам при отриманні ними збитків, компенсації втрат від стихійних лих, програми регіональної допомоги.

Субсидування на одиницю площі є одним з різновидів незв'язаних, тобто незалежних від обсягів виробництва конкретної продукції прямих платежів, яке набуло поширення для захисту від претензій і штрафних санкцій СОТ із субсидування виробництва. Погектарні субсидії прийшли на заміну дотацій окремих виробничих витрат, таких як на придбання мінеральних добрив і засобів захисту рослин, на пальне тощо.

Прямі субсидії на один гектар культивованої території надаються незалежно від розміру отриманого врожаю і стимулюють більш раціональне ставлення до землі. В результаті фермери більш зацікавлені в збереженні довгострокової родючості ґрунтів, ніж у врожайності, більш націлені на дотримання заходів з охорони навколишнього природного середовища, стандартів безпеки продовольства, здоров'я тварин і рослин, а також вимог відносно підтримання родючості ґрунтів. Недоліком цього способу субсидування є те, що більшу частку

державного фінансування отримують сільгоспвиробники з великими посівними площами, тому потрібно розробити альтернативну систему розподілу субсидій в інтересах тих, хто її більше потребує.

Субсидування інвестицій, короткострокових і довгострокових кредитів є альтернативою безпосередньої підтримки виробництва, яка, відповідно до вимоги СОТ, підлягає скороченню. Така допомога може бути вкрай необхідною через високі відсоткові ставки, які не дають фермерам можливості поповнювати обігові кошти в потрібний час, модернізувати виробництво, обновлювати основні фонди тощо. Застосування механізму часткової компенсації ставок за кредитами комерційних банків сприяє поступовій відмові від схем товарного кредитування та прямої бюджетної підтримки галузі [9; 10].

Субсидії на комплексний розвиток сільської місцевості включають як витрати державних коштів на розвиток транспортної і виробничої інфраструктури, так і на соціальний розвиток територій. Перші є інструментом забезпечення довгострокової ефективності аграрної галузі, здешевлення транспортних послуг і послуг зі зберігання продукції, поліпшення використання земельних угідь, розвитку меліорації сільськогосподарських земель та підвищення родючості ґрунту. Другі націлені на виконання функцій соціальної держави для забезпечення життєдіяльності громадян, які проживають у сільській місцевості і здійснюють шляхом фінансування з держбюджету заходи щодо загальної підтримки розвитку територій замість безпосередньої підтримки сільгоспвиробників. Програми соціально-економічного розвитку сільських територій можуть бути націлені на підтримку зайнятості населення через розвиток сімейних ферм і малих форм господарювання, поліпшення житлових умов соціально вразливих верств населення через фінансування житлового будівництва.

Інвестування бюджетних коштів у створення сільської соціальної інфраструктури, підготовку кадрів для сільського господарства, проведення науково-дослідницьких та інших робіт, пов'язаних із впровадженням в аграрне виробництво нової техніки і передових технологій, зумовлює формування неявиної частини доходів сільськогосподарських товаровиробників. При цьому ця частина доходів також має значний вплив на зростання ефективності сільськогосподарського виробництва та відіграє істотну роль у підвищенні якості життя сільських мешканців і поліпшенні їхнього соціального забезпечення.

Ще один напрям бюджетного фінансування розвитку сільського господарства та регу-

лювання ринків полягає в компенсації фермерам фінансових втрат, які сталися внаслідок стихійних лих і несприятливих погодних умов, а також різні програми щодо здійснення природоохоронної практики. Субсидії на охорону довкілля можуть бути призначені для компенсації фермерам витрат на проведення заходів по збереженню довкілля та відновленню родючості ґрунтів, на боротьбу зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських тварин і рослин.

Податкові пільги, такі як знижена ставка для окремих видів сільгоспвиробників або повне скасування податків, залишають дохід, який мав би вилучатися державою, в розпорядженні агробізнесу і фермерських господарств. Податкові пільги не розглядаються як субсидії і не включаються до списку заборонених заходів СОТ і, відповідно, можуть застосовуватися беззастережно. В той же час зменшення податкового навантаження рівносильне субсидії з держбюджету і дає змогу спрямувати додаткові кошти на розширення виробництва, а з підвищенням рентабельності цього виробництва розмір додаткових коштів зростає.

Основним напрямом державної підтримки аграрного виробництва та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарства в Україні має бути пріоритетний розвиток ринкової інфраструктури, підтримка дрібних товаровиробників, приватних підприємців, сімейних ферм та одноосібних господарств через установлення цін підтримки на окремі види сільськогосподарської продукції та програми компенсації при страхуванні сільгоспвиробників, а також фінансування програм розвитку сільських територій та підвищення рівня життя сільського населення. Крім того, потрібно збільшувати бюджетне фінансування програм щодо охорони сільськогосподарських земель та раціональне використання сільськогосподарських угідь, розвитку аграрної науки та впровадження новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції і систем обробітку ґрунту, консервації деградованих та малопродуктивних земель тощо.

При здійсненні бюджетного фінансування сільського господарства потрібно дотримуватися принципів стабільності державної підтримки, доступності для всіх категорій сільськогосподарських товаровиробників, рівності суб'єктів усіх форм господарювання в питанні розподілу державних дотацій. Через те, що багато проектів у сільському господарстві мають тривалі терміни окупності, ключовою вимогою є довгостроковість програм субсидування, що гарантує учасникам програмних заходів отримання бюджетних коштів у майбутньому.

ВИСНОВКИ

При формуванні системи сільськогосподарського субсидування держава має керуватися двома критеріями, перший з яких полягає у відповідності вимогами СОТ, а другий — ефективності застосування в конкретних умовах українського ринку. Відповідно до цих критеріїв, найбільш підходящими є субсидування поточних витрат на одиницю площі, інвестицій, короткострокових і довгострокових кредитів, на комплексний розвиток сільської місцевості, на охорону довкілля, а також податкові пільги. Вирішення існуючих проблем бюджетної підтримки сільського господарства і формування дієвої державної політики у сфері субсидування сільгоспвиробників може забезпечити стійкість та динамічність економічного розвитку аграрного сектора та зміцнення присутності України на світовому ринку аграрної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Собкевич О.В. Щодо розбудови механізмів державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні. Аналітична записка / О.В. Собкевич, В.М. Русан, А.Д. Юрченко // Нац. ін-т стратег. дослідж. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/910/>
2. Скидан О.В. Удосконалення бюджетної класифікації витрат на аграрний сектор / О.В. Скидан // Фінанси України. — 2006. — № 6. — С. 22–23.
3. Угода про субсидії і компенсаційні заходи, від 15.04.1994. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_015
4. Система світової торгівлі: практичний посіб. / Пер. з англ. — К.: К.І.С., 2002. — ххiv, 348 с.
5. ІЕД, 2014. Ін-т економіч. дослідж. та політ. консультацій Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління. — К., 2014. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ier.com.ua>
6. Осика С.Г. Світова організація торгівлі / С.Г. Осика, В.Т. П'ятницький. — [Вид. 2-ге, перероб. і допов.]. — К.: К.І.С., 2004. — 516 с.
7. Нів'євський О. Видатки на сільське господарство та СОТ / О. Нів'євський. — Ін-т економіч. досліджень та консультацій. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ier.kiev.ua>
8. Спінуа Б. Сільськогосподарські субсидії: аналіз існуючого законодавства України на відповідність угодам СОТ / Б. Спінуа, К. Шкурупій — К.: Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства UEPLAC, 2004. — 20 с.
9. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери / О.М. Могильний. — Ужгород: ІВА, 2005. — 400 с.

10. Шкуратов О.І. Розвиток інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України:

[монографія] / О.І. Шкуратов, Н.В. Кюрчева. — К.: ТОВ «Кондор», 2011. — 338 с.

УДК 379.834 : 004

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ

О.О. Степанюк

завідувач лабораторії інформаційно-комунікаційних технологій

К.О. Бабікова

кандидат сільськогосподарських наук

старший викладач кафедри освіти дорослих

В.М. Ісаєнко

доктор біологічних наук, професор

директор інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Обґрунтовано необхідність розроблення та впровадження у сферу туризму України інформаційно-аналітичної системи обліку садіб сільського зеленого туризму. Розроблено оптимальну функціональну структуру інформаційно-аналітичної системи обліку садіб сільського зеленого туризму.

Ключові слова: *агротуризм, сільський зелений туризм, садиби сільського зеленого туризму, інформаційно-аналітична система, геоінформаційна система, бронювання.*

Розвиток сільського зеленого туризму є одним із перспективних напрямів розвитку української економіки, враховуючи культурно-історичну спадщину, знамениту традиційну кухню, природне багатство тощо. Однак в епоху розвитку інформаційного суспільства, впровадження інформаційних технологій в усі сфери людської діяльності названі вище фактори недостатні для функціонування та розвитку сільського зеленого туризму. Для забезпечення оптимального потоку відпочиваючих, підвищення конкурентоспроможності закладів розміщення туристів, розроблення унікального туристичного продукту і налагодження адміністрування туристичного об'єкта доцільно впроваджувати в туристичну галузь новітні інформаційні технології. Вони забезпечуватимуть підтримку інтенсивного функціонування галузі та сприятимуть розвитку окремих туристичних господарств [3]. У більш популярних в Україні видах туристичної діяльності інформаційні технології вже набули суттєвого поширення. За їх допомогою здійснюється транспортна координація, автоматизація бронювання місць для проживання туристів, організація графіків екскурсій та іншої діяльності. Сільський зелений туризм, який лише набуває свого становлення в Україні, потребує розроблення окремого підходу щодо впровадження інформаційних тех-

нологій, враховуючи всю специфіку ведення цього виду діяльності.

Інформаційні технології наразі відіграють переважно допоміжну роль у галузі сільського зеленого туризму в Україні. Функції, які виконують інформаційні технології в забезпеченні організації цього виду туризму, найчастіше зводяться до розроблення й підтримки веб-сайтів окремих агротуристичних садіб та пошуку окремих послуг сільського зеленого туризму (розміщення туристів, харчування, екскурсії і програми тощо) в мережі Інтернет з різних, не пов'язаних між собою джерел.

У традиційних видах туризму використання інформаційних систем набуло значного поширення. Зокрема, використовуються спеціалізовані інформаційні системи для виконання завдань вузького спрямування. Як приклади можна назвати системи для туристичних агенств та туроператорів Amadeus і Galileo для здійснення організації турів та бронювань житла й туристичних послуг. Досить популярною є інтернет-система IT-Tour, яка агрегує інформацію великої кількості турагенств та дає змогу підбирати туристичні послуги (транспорт, житло, харчування, екскурсії тощо) за бажаними критеріями між різними постачальниками.

Незважаючи на відносно вузьку спрямованість, спеціалізацію та орієнтованість на